

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس:

موضوع شناسی به دلیل ابهامات تئوریک، در مواردی نتوانسته فقه مسائل پیچیده اجتماعی و اقتصادی را یاری دهد

بهمن ۲۲، ۱۳۹۸ آخرین اخبار، اجتهاد و اصول فقه، اندیشوران فقهی

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با اشاره به اینکه موضوع شناسی تشنه نظریه پردازی جدی در حوزه‌های علمیه است، گفت: موضوع شناسی به دلیل ابهامات تئوریک، عملاً در مواردی نتوانسته، فقه مسائل پیچیده اجتماعی و اقتصادی را یاری دهد، و اگر به دانش و متخصص مراجعه نکنیم موضوع را نفهمیده ایم، و حکمی که برای آن صادر می‌کنیم مخلوق ذهنی ما می‌باشد و شارع این را نمی‌خواهد، شارع می‌خواهد واقعیت‌های اجتماعی همچون فقر و ناهنجاری‌ها و ... را حل کند.

به گزارش شبکه اجتهاد، حجت‌الاسلام والمسلمین احمد مبلغی در دیدار با هیأت اندیشه ورز دین، سلامت و سبک زندگی و کمیته پیوند اعضای وزارت بهداشت خاطرنشان کرد: به رغم اذعان بسیاری از ما به ضرورت موضوع شناسی، باید اعتراف کنیم؛ ابعاد مبهم مانده و ناشناخته موضوع شناسی (فرآیند و مراحل آن) زیاد تر از ابعاد روشن شده آن است.

ابهام‌های موضوع شناسی

عضو مجلس خبرگان رهبری در توضیح ابهامات مربوط به موضوع شناسی گفت: در حقیقت نتوانسته ایم بر اساس این مقدار از شناختی که از موضوع شناسی داریم، اطلاعات تخصصی و علمی را در تعیین و نهایی سازی موضوع، و شکل دادن استنباط بر اساس آن، جلب و مورد استفاده قرار دهیم.

مبلغی با اشاره به نشستن موضوع شناسی تقدیری به جای موضوع شناسی تخصصی در پاره ای از مسائل گفت: شیوه برخی از مستنبطان از دیرباز اینگونه بوده است که در صورت روبرو شدن با موضوع جدید، به موضوع شناسی تقدیری روی آورند و بکوشند از این رهگذر شناخت نسبت به موضوع تحقق ببخشند.

وی ادامه داد: موضوع شناسی تقدیری یعنی این که بجای شناخت واقعیت و ماهیت موضوع به فرض و تقدیر روی آوریم و صورتبندی‌های ذهنی برای موضوع درست کنیم.

مبلغی با اشاره به این نکته که موضوع شناسی تقدیری به فقه تقدیری می‌انجامد، گفت: در نتیجه موضوع شناسی تقدیری، پاسخ منعکس در فتوای مستنبط، نیز تقدیری می‌شود، به این معنا که نتیجه فقهی در این قالب ظاهر

می‌گردد “چنانچه موضوع این باشد حکمش، آن است و اگر این باشد، حکمش، این است؛ و این یعنی فتوای تقدیری.”

مبلغی اظهار داشت: به همین دلیل، برخی از فتواها با اگر و چنانچه و شاید و... همراه است و این فتواهای تقدیری بر پایه موضوع شناسی افتراضی و تقدیری شکل می‌گیرد.

اشکالات موضوع شناسی تقدیری

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با برشمردن برخی اشکالات موضوع شناسی تقدیری بیان داشت: موضوع شناسی تقدیری با دو اشکال اساسی مواجه است، یکی از این دو اشکال سردرگم کردن مخاطب است.

مبلغی گفت: مفتی همانند پزشک است، بیمار هنگامی که به او مراجعه می‌کند، نمی‌تواند با اما و اگر به او پاسخ دهد، بلکه باید برای او نسخه ای ناظر به واقعیت بیماری او تجویز کند، و گر نه درمان مبهم تر و مشکل تر خواهد شد.

وی افزود: مفتی نیز نباید پاسخ فرد یا جامعه مواجهه شده با یک مسئله را با اما و اگر بدهد، بلکه در فتوا باید نقطه مشکل و مساله را خوب شناخته و به صورت دقیق و نهایی، پاسخ فقهی را ارائه نماید. در صدر اسلام نیز اینگونه بود که وقتی طرف می‌رفت و سوال می‌کرد، در فتوا پاسخ را به صورت دقیق مشخص می‌کردند.

مبلغی با بیان اینکه فتوای تقدیری فاقد تضمین شرعی است، گفت: اگر و شاید و مشابه آن در فتوا اگر راه یابد، نشانگر عدم وضوح ابعاد موضوع برای فتوا دهنده است زیرا آنکه اگر مشخص می‌بود به شاید و اگر و اما، روی آورده نمی‌شد.

وی افزود: وقتی فقه و فتوا مرحله موضوع شناسی آن، اتمام پیدا نکرده، ورود در استنباط بی معنا می‌باشد و ورود آن از ابتدا مشکوک است و تضمین شده نیست.

مقصود از ناشناخته ماندن ابعاد موضوع شناسی

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس گفت: منظور از ناشناختگی برخی از ابعاد موضوع شناسی، عمدتاً به کاستی و نقص در اطلاعات تخصصی پیرامون موضوعات باز نمی‌گردد؛ بلکه مقصود ناشناختگی برخی از ابعاد خود عمل موضوع شناسی است.

مبلغی ادامه داد: واقعیت این است روند و فرآیند موضوع شناسی، چگونه وصل شدن فقیه به اطلاعات تخصصی و چگونگی جذب و هضم این اطلاعات تخصصی درون دستگاه فقهی و استنباطی تعریف نشده باقی مانده است.

وی ادامه داد: جذب اطلاعات تخصصی به سمت مناسبات، ادبیات و روش فقهی همانند جذب پیوند یک عضو به یک پیکر است که با صرف وصل کردن درست نمی‌شود.

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس تاکید کرد: اطلاعات تخصصی باید در دستگاه فقهی جذب و هضم شود، و برای فقیه مستنبط "معرفتی موضوع شناسانه و دقیق" (که بتواند از آن به سمت منابع شرعی برود) ایجاد کند.

استاد درس خارج حوزه علمیه گفت: تا مشکل ابهام در موضوع شناسی حل نشود، ما مشکل اساسی در پاسخگویی فقهی داریم، یعنی ما ضوابط و فرآیندی که بر اساس آنها، اطلاعات غربال، و در نتیجه، جذب شود، به صورت تعریف شده در دست نداریم و این مشکل علمی باید از طریق تعمیق مباحث مربوط به موضوع شناسی در حوزه حل شود.

وی افزود: البته برخی از مستنبطان به هنگام استنباط مسائل جدید به یک اطلاعات اولیه و غیر عمیق بسنده می‌کنند که آن مشکل مضاعف است.

دو دسته موضوع شناسی

مبلغی موضوع شناسی را در یک نگاه به دو دسته موضوعات جدید و قدیم یا همان موضوعات وارده در نص شرعی و موضوعات نوظهور تقسیم بندی کرد و گفت: برخلاف تصور بعضی، موضوعات منصوص نیز در موارد بسیار نیازمند به موضوع شناسی است.

وی افزود: موضوعات قدیم بر دو دسته هستند، یک دسته موضوعاتی که امروزه از نظر مصداقی و عینی تفاوتی با قدیم پیدا نمی‌کنند نسبت به اینها باید دید که مفهوم آنها در عهد تشریح در نزد عرف چه بوده است؟

مبلغی ادامه داد: اما موضوعاتی هستند که به صورت مفهومی امتداد پذیر و مصداق پذیر هستند و عینیت آنها به صورت دائم در کش و قوس مسائل زمانه قرار دارد.

استاد حوزه علمیه ادامه داد: به عنوان نمونه، دین احکامی را برای موضوعاتی همانند احسان، فقر، غنا، شان و ... ارائه است، اینها موضوعاتی است که مفهوم آنها در زمان شارع مشخص بوده است ولی همان مفهوم معهود در زمان شارع به صورت ذاتی، کشش پذیر است، یعنی آن مفهوم در هر زمان و مکان حدود مصداقی خاص پیدا می‌کند.

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با تاکید بر اینکه مفهوم همان مفهوم است، گفت: ولی همان مفهوم، قبول کننده مصداق‌هایی با حدود مختلف در زمان‌های مختلف می‌باشد؛ مثلاً فقر و غنا در زمان‌های مختلف شئون و حدود مختلف دارند.

مبلغی تصریح کرد: نمی‌توانیم در گوشه حجره خود، فقر را تعریف کنیم، بلکه تعریف فقر باید از سوی متخصص انجام بگیرد؛ فی‌المثل بگوید با توجه به شرایط اقتصادی، فقیر کسی است که دارای این خصوصیات الف یا ب باشد، این حدود اگر رخ داد فقیر است و اگر رخ نداد فقیر نیست.

استاد حوزه علمیه همچنین گفت: اگر به دانش و متخصص مراجعه نکنیم موضوع را نفهمیده ایم، و حکمی که برای آن صادر می‌کنیم مخلوق ذهنی خود ما می‌باشد و شارع این را نمی‌خواهد، شارع می‌خواهد واقعیت‌های اجتماعی همچون فقر و ناهنجاری‌ها و ... را حل کند.

وی گفت: اینکه ما غنا را بر اساس داشتن نان شام شب صرفاً تعریف کنیم درست نیست بلکه غنا پیچیده است و گاه در شرایط و روندهای اجتماعی فرد به رغم داشتن نان شام شب به لوازم فقر و بیچارگی دچار می‌شود و رو به تباهی می‌گذارد.

مبلغی یادآورش: موضوع شناسی بحث پیچیده و خیلی مهم است و با بستن پرونده آن و اکتفا کردن به یک ذهنیات، این جفا به فقه است و فقه قدرت و کارآمدی آن آشکار نمی‌شود.

سلامت خروجی چند دانش

مبلغی در ارتباط با سلامت انسان گفت: سلامت یک امر در بست در اختیار یک دانش نیست بلکه دانش‌های زیادی دست اندرکار تحقق بخشی به آن هستند که پزشکی و محیط زیست دو دانش از این دانش‌ها می‌باشند، لذا سلامت امری بین رشته ای است.

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس افزود: از آنجا که دین برای سلامت اهمیت زیادی قائل است و حتی در امور واجبات محوری همچون روزه، گفته است: اگر احتمال ضرر هم بدهید نباید انجام دهید.

وی گفت: ضرورت دارد که فقه به صورت تخصصی به موضوع سلامت بنگرد و کل قانونگذاری کشور بر "نگاه به شدت متمرکز بر سلامت" حرکت کند.

مبلغی با اشاره به آیه شریفه "فلینظر الإنسان إلی طعامه"، گفت: درست است که در تفسیر این به طعام عقلی توجه شده، ولی آن، از باب تسری دادن است، و انسان باید در طعام و نظام تغذیه خود نظر بیفکند و طعام است که عمدتاً سلامت را به مخاطره می‌اندازد.

وی افزود: امروزه این نگاه به طعام گاهی صرفاً با مکانیزم‌ها و آزمایش‌ها و تحلیل‌های دقیق، شکل می‌پذیرد.

رئیس مرکز تحقیقات اسلامی مجلس با بیان اینکه این مرکز برای تشکیل کمیته سلامت آمادگی دارد، گفت: سلامت امر بین رشته ای و دارای اولویت است و ارتباط ویژه ای با تکنولوژی دارد و تکنولوژی تا حدودی نظم حقوقی را به هم می‌ریزد و گاهی قانون قدیم را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد و خلاء ایجاد می‌شود.

وی ادامه داد: در ارتباط با پیوند اعضا هم اگر کمیته تشکیل شود می‌توان روی پیشنهادات عملیاتی تری برسیم، مثلاً مطالعه شود که قوانین ما چه ضعف‌ها و خلاءهایی در ارتباط با بخش‌های سلامت دارند، بویژه تنقیح قوانین در دستور کار قرار گرفته، می‌توانیم به صورت تخصصی قوانین گذشته که ارتباط فرآیندی و مستقیم با سلامت دارد را شناسایی و برای آنها نگاه تخصصی داشته باشیم.